

NECOV, NECO PETKOV: DĚJINY VOJVODOVA

Mgr. Michal SVOBODA
Katedra antropologie FF ZČU

Knihou Dějiny Vojvodova získává česká etnologie pozoruhodný kousek do své sbírky. Její autoři nám jednak zprostředkovávají cenný archivní dokument narativního charakteru, jednak přinášejí poměrně solidní kvantum nových etnografických poznatků k problematice tzv. krajanských komunit, ale předně, a to je potřeba zdůraznit, přicházejí s novým konceptuálním rámcem náhledu na tuto problematiku.

Neco Petkov Necov je někdejší starosta vsi Vojvodovo a na bulharské venkovské poměry éry vlády komunistického režimu notně obrozená osoba. Necov je tím, kdo sepsal kroniku vsi Vojvodova, dokument, na kterém celá kniha zakládá (a od něž se odvíjejí doprovodné odborné studie). Skutečnými autory knihy Dějiny Vojvodova jsou ovšem Marek Jakoubek, Tomáš Hirt (kteří prosluli zejména pracemi v oblasti kulturologie Romů, rovněž je známe prostřednictvím teoretických prací týkajících se (kritiky) multikulturalismu) a Zdeněk R. Nešpor, kterého česká akademická scéna bude znát patrně jako odborníka na antropologii náboženství a religionistiku. Všichni tři však v průběhu posledních několika let též publikovali řadu textů (velkou část z nich mimo jiné i v časopise Český Lid), zabývajících se „českými“ osadami na jihovýchodě Evropy (přesněji v dnešním rumunském Banátu a na severozápadě Bulharska). Důvod, kvůli němuž je slovo „českými“ v uvozovkách, souvisí právě se zmíněnou změnou úhlu pohledu v odborném bádání po tzv. krajanských komunitách.

Ves Vojvodovo byla založena na přelomu 18. a 19. století (především) česky hovořícími zemědělci, kteří přišli z obce Svatá Helena v Banátě, kde žilo několik generací jejich předků. V knize Dějiny Vojvodova je snad poprvé v ucelené podobě načrtnut plán „pouti“, jíž absolvovalo těchto několik pokolení česky hovořících rodin. Ty koncem 18. století opustily Země Koruny České, aby jejich potomci o století a půl později, v rámci procesu, který je odbornou literaturou nazýván reemigrace, stanuli na území Československého státu. Toleranční patent císaře Josefa II, jenž byl patrně hlavním důvodem rozhodnutí několika desítek rodin hlásících se k některé z netolerovaných církví opustit své domovy, totiž vyháněl obyvatelstvo, které bylo pojímáno jako „cizí“. Tehdejší kritérium pro identifikaci skupiny jako „vlastní“, respektive „jiné“, jak se dozvíme v úvodní studii (sepsané Z. Nešporem a M. Jakoubkem), bylo předně religiózní, konfesní, nikoliv jazykové a už vůbec ne národnostní. Princip identifikace s takovým celkem, jakým je moderní národ, přichází až o několik desetiletí později, tedy v době, kdy skupiny „tolerančních sektářů“ žily již delší dobu ve svých nových destinacích (v našem případě na Svaté Heleně v Jižních Uhrách) a zůstaly tak dlouhou dobu národně-buditelským procesem nedotčeny. Jejich primární kritérium skupinové identifikace zůstávalo zhruba až do 20. let 20. století náboženské. Jednalo se o puritánským způsobem žijící komunity, snažící se patrně o realizaci snu o Obci Boží (Civitas Dei). Protestantská etika (jíž byly námi diskutované skupiny názorným příkladem), jak víme od Maxe Webera, vede k ekonomickému růstu a vytváření nadbytku. Podle některých autorů byl právě ekonomický a zároveň demografický růst na Svaté Heleně příčinou nedostatku půdy na konci 19. století, což několik rodin řešilo odchodem do nově osvobozeného Bulharského knížectví (využívajíc příznivých podmínek, za kterých nová bulharská vláda rozdělovala neobydlené pozemky na severozápadě země). Tyto rodiny později založily ves Vojvodovo. Ekonomický růst a následující nedostatek půdy mimo jiné vedl k další migraci, tentokrát

z Vojvodova do Argentiny koncem 20. let a v polovině 30. let potom do většinou Turký osídlené vsi Belinci na severovýchodě Bulharska. Nicméně, hlavní důvod odchodu části obyvatel Svaté Heleny spatřují autoři knihy Dějiny Vojvodova právě ve sféře náboženské. Ve vsi došlo k rozporům, kdy radikálnější a dogmatictější rodiny odmítly komunikovat (a později dokonce sdílet stejné místo residence) s rodinami, které vykazovaly „úpadek“ od náboženských norem. Právě puritánštější rodiny se podílely na založení vsi Vojvodovo.

Podstatnější je ovšem myšlenka, kterou autoři Dějin Vojvodova obohacují (a vlastně mění) dosavadní diskurz bádání o tzv. krajanských komunitách: je nadále na úrovni akademického uvažování nepatřičné (rozhodně alespoň v případě Svaté Heleny a později Vojvodova a též Belinců) hovořit o jejich obyvatelích jako o Čechách. Jak jsme již uvedli, obyvatelstvo těchto vsí zůstalo procesem tvorby moderního národa dlouhou dobu nedotčeno. Dlouhou dobu též trvalo „buditelům“ (v podobě z Československa vysílaných učitelů, kněží apod.), než národní myšlenky implikovali právě v těchto komunitách. Kupříkladu pění světských písní, či hraní divadla (jednoho z důležitých prostředků národní agitace) považovalo puritánské obyvatelstvo dlouhou dobu za hřích. Kritérium jazykové (v našem případě čeština, neb ta byla hlavním argumentem pro označení obyvatel vsi Vojvodovo jako našich „krajanů“), o čemž nás poučuje ve své slavné řeči již Ernest Renan, není dostatečným pro identifikaci s moderním národem.

Ke kronice samotné: z úvodního slova bulharského etnologa Vladimira Penčeva se dozvídáme, že již fakt její existence je malým zázrakem. Jak tvrdí Penčev, kronikářská i písmácká tradice na bulharském venkově téměř zcela abscentuje. V případě rovněž diskutované vsi Belinci sice máme k dispozici několik archivních dokumentů, které kroniku do jisté míry připomínají, Necovovy Dějiny Vojvodova je však jednak hloubkou zájmu, ale především délkou textu mnohonásobně předčí. Dědictví po starostovi Necovovi je bezesporu záviděníhodným skvostem v etnologových rukách, takovým, po kterém mnozí z nás během svých výzkumů marně touží. Necov zaměřil své dílo právě na období, ve kterém žili ve vsi – jak je on sám nazývá – „Čechoslováci“, tedy česky a slovensky hovořící obyvatelé, mezi nimiž sice autor kroniky registruje rozdíly, ty mu ovšem nepřipadají dostatečné k tomu, aby tuto (pomyslnou) skupinu dělil do dvou částí. Kroniku člení Necov do kapitol, dle tematických oblastí (zemědělství, náboženství, obyčej apod.). Překvapuje jej hlavně píle a pracovitost těchto osob, stejně jako striktně dodržovaná náboženská pravidla (kupříkladu časté pění náboženských písní) a s tím související odmítání participace na politických (a tedy světských) aktivitách. Česky hovořící obyvatelé zapůsobili rovněž (oproti jejich bulharským a jiným sousedům) kultivovaností architektury, bydlení (například používání peřin), ale i oblékání (signifikantní jsou zejména ženské pestrobarevné oděvy).

Kromě teoretických (avšak na empirii založených) statí a kroniky samotné nalezneme v závěru knihy etnografickými poznatky kypící studii Vladimira Penčeva *Tempus edax Rerum*, poskytující kvalitní faktografický přehled o historii generací osadníků vsi Vojvodovo.

S úrovní tuzemského vědeckého bádání po tzv. krajanských komunitách můžeme být poměrně spokojeni. Dostatek etnografických poznatků nacházíme především v dílech O. Skalníkové, S. Broučka (práce o Svaté Heleně a dalších obcích s česky hovořícím osídlením v Banátě), dále například M. Secké, V. Scheuflera, J. Jecha, I. Heroldové či Z. Uherka (tedy především badatelů z Etnologického ústavu AV ČR – či jeho předchůdce, Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV). Práce těchto badatelů přináší velké množství potřebných faktografických údajů. Konceptuální rámec pro danou problematiku však až dosud buď chyběl, nebo přinejmenším nebyl dostatečně teoreticky ukotven. Kniha Dějiny Vojvodova se zdá být zlomovým bodem. Nejenže, díky poměrnému štěstí, které její autoři měli, když prováděje svůj výzkum narazili na Necovovu kroniku, přináší nové množství faktografie, ale především implikací soudobých (avšak nikterak nových) teorií etnicity, nacionalismu a

především sociálního konstruktivismu – do oblasti, která jimi zůstávala neprávem nedotčena (tedy bádání o tzv. krajanských komunitách) – zaplňují mezeru, na kterou česká etnologie dlouho čekala.

Knihu lze doporučit jak etnologům, tak učencům, zabývajícím se antropologií náboženství či nacionalismem, ale i laickým zájemcům o problematiku tzv. krajanských komunit.

Pozn.: Recenze původně vyšla v časopise Český Lid č 2/2008